

Małgorzata Nowak

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

 <https://orcid.org/0000-0002-5248-9130>

Nowina wspaniała... Boguryma Polskiego na tle tradycji — skrzydlate frazy biblijne

Wydana w Krakowie roku 2017 przez autora skrywającego się — powierzchownie — za pseudonimem Bogurym Polski¹ *Jezusa Chrystusa Zbawionego Pana Nowina Wspaniała wierszem rozgłaszana* stanowi ostatnie obecnie ogniwo w serii współczesnych polskich wierszowanych parafraz czterech Ewangelii. Najbliższymi tekstami paralelnymi względem zbioru (tożsamość formy i metody translatorskiej) są harmonie Ewangelii autorstwa Anastazji Staśko *Bóg-człowiek na ziemskim padole* i Harry'ego Dudy *Jezus Chrystus. Poetycka wizja czterech Ewangelii*.

Autor *Nowiny wspaniałej*..., zachowując odrębność Ewangelii, stosuje łączną numerację tematycznych jednostek tekstu. Globalnie takich tytułowanych całości, nieobecnych w oryginalnym tekście, jest 529 (*Rymy z Ewangelii według św. Mateusza*²: 1-160, *Rymy z Ewangelii według św. Marka*: 161-268, *Rymy*

¹ Wykorzystany jako autorski pseudonim neologiczny zrost jest semantycznie czytelny. Motywację ukrycia danych personalnych twórcy *Nowiny Wspaniałej* werbalizuje następująco: „Autor tej wiązanej mowy / chce tu być anonimowy [...] bo nie jego to Nowina / tylko Człowieczego Syna” (NW, s. 4). Na stronie metryczkowej książki pojawiają się też (po wprowadzającym członie *Rymowanie*) nominacja: Antoni Bogurym Polski (NW, s. 4) oraz rzeczywiste dane twórcy, informujące także o jego zaangażowaniu w inne typy prac wydawniczych („Projekt okładki, opracowanie redakcyjne i graficzne: Antoni Gazda” NW, s. 4). Inne swe prace (wiersze okazjonalne) Gazda opublikował pod pseudonimem Antoni Cieszydruk Oczko.

² Oznaczenie poszczególnych części przyjęte w spisie treści — w tekście głównym paralelne tytuły według wzoru: *Jezusa Chrystusa Zbawionego Pana Nowina Wspaniała wierszem rozgłaszana. Z Ewangelii według św. Mateusza*.

z *Ewangelii według św. Łukasza*: 269–460, *Rymy z Ewangelii według św. Jana*: 461–529). Za tytułem danej całości twórcza dzieła w nawiasie umieszcza jej numer, pod tytułem także w nawiasie biblijne sigła, do których nawiązuje tekst. Tematyczna całość nie jest już dalej delimitowana. Antoni Gazda — według słów przedmowy — adorujący Boga poezją, formą podawczą poszczególnych *Ewangelii* czyni wiersz z dominującym trzynastozgłoskowym metrum³, nieregularną strofą i zróżnicowanym układem, nie zawsze konsekwentnych, rymów. *Ewangelie* ujęte w ramy mowy związanej w intencji Boguryma Polskiego mają przede wszystkim służyć uwielbieniu Trójosobowego Boga, szerzeniu orędzia o zbawieniu człowieka i pogłębianiu wiary narodu⁴. W zamykającym zbiór⁵ wierszu *Wdzięcznik dyskretny* poeta zamieszcza m.in. następującą kierowaną do Boga modlitewną prośbę:

Autorze nieba, ziemi [...]
 Sięgnij do Swych zmysłów na okręgu Bóstwa
 I przywołaj na uśmiech Żniwiarzy zastępy [...]

Oni bowiem radością Ducha zachwyceni,
 ponieśli i przenieśli przez czasy, aż dotąd,
 Ciebie, Boga Żywego w ziarenkach nadziei
 i w wiary ziarenkach — nabrzmiałych Golgotą.

³ Kolejną znaczącą statystycznie miarą jest jedenastozgłoskowiec.

⁴ „Rzecz się po polsku zrymowała, / więc Polsce strofy te oddaję, / by je do serca przytulała, / a w nich Jezusa oraz Marię!” (NW [*Drogi czcigodny czytelniku!*], s. 5); „[...] A choć to rymowanie nie wszędzie jest zręczne, / przecież — gdy Pan Bóg zechce — może być poręczne / do Jego uwielbienia za łaskę Zabawienia. // [...] Niech więc te polskie rymy, te zdobne łupinki, / nie co inne nam znaczą, jak serca uczynki, / by w nas, przez ich czytanie, rośło miłowanie” (NW [*Epilog polski*], s. 167). W tym kontekście warto też przywołać deklarację z metryczkowej części *Nowiny wspaniałej...*, umieszczoną pod symbolem oznaczenia praw autorskich: „Kto te rymy chce drukować, / szeptać, śpiewać, deklamować — / niech to wie, że wierszokleta / nie nałożył na nie weta. / A Pan Jezus to wiadomo — / nie broni Słowa nikomu, / i na ‘copyright’ nie zważa, / skoro nam głosić Je kazał” (NW, s. 4).

⁵ Bogurym Polski obudował ewangeliczny korpus wstępem (*Drogi czcigodny czytelniku!* — NW, s. 5) oraz epilogami (*Epilog polski* — NW, s. 167; *Epilog dziękczynny* — NW, s. 168; *Epilog królewski* — NW, s. 169) i *Wdzięcznikiem dyskretnym* — NW, s. 170.

Spraw, niech się zgromadzą pośród tych linii
Dziady, Ojce i Wnuki — jak do fotografii [...] (NW, s. 170).

Wyraża w niej wprost ideę sukcesji wiary. Ewangelia Chrystusa w tym kontekście stanowi podstawowy aspekt dziedzictwa chrześcijaństwa, pojmowanego jako 'dobra duchowe [...] pozostawiane przez przodków następującym pokoleniom' (SWJP I/218). *Nowina Wspaniała wierszem rozgłaszana* — jako adaptacja Ewangelii — w sposób oczywisty z jednej strony podejmuje formalnie polskie dziedzictwo biblijne, z drugiej zaś — je współtworzy. Przedmiotem naszego zainteresowania jest językowo-stylistyczny kształt *Ewangelii* Boguryma Polskiego, jego relacja do tradycji polskiego stylu biblijnego (Bieńkowska 2002). Uwagę skupimy na wybranych biblizmach⁶ w znaczeniu szerszym, tj. pochodzących z Biblii skonwencjonalizowanych konstrukcjach o typie cytatów — ciągłych jednostkach językowych i sekwencjach tekstowych o różnym genologicznym statusie, jednostkach utrwalonych (i spetryfikowanych) w polszczyźnie i, jak można założyć, społecznie upowszechnionych⁷. Do rozpoznawczej analizy wybrano następujące konstrukcje o funkcjonalnej cesze wspólnej — 'skrzydlate tekstowe jednostki biblijne':

- *jak owce bez pasterza,*
- *źniwo wprawdzie wielkie, ale robotników mało,*
- *nikt nie może dwom panom służyć,*
- *nie możecie służyć Bogu i mamonie,*
- *przyjacielu, posiądź się wyżej,*
- *przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię,*
- *uczcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokornego serca,*

⁶ Za podstawowe rozumienie *biblizmu* przyjmujemy 'wyraz lub stały związek wyrazowy (frazologiczny), pochodzący z Biblii lub powstały pod wpływem jej treści' (SWJP I/55).

⁷ Mogą to być: sentencje, formuły, przysłowia, perykopy itd. Zob. Koziała 2009 (cz. II: *Utrwalone formuły, przysłowia i perykopy biblijne a współczesne przekłady Nowego Testamentu*).

- *jarzmo moje jest słodkie, a moje brzemię lekkie,*
- *dla Boga nie ma nic niemożliwego,*
- *po owocach ich poznać,*
- *w domu ojca mego jest mieszkań wiele,*
- *już siekiera do korzenia drzew jest przyłożona.*

Założenia wstępne: 1) na podstawie prawa analogii przyjmujemy, że zbiór czterech *Ewangelii* Boguryma Polskiego nie jest poetyckim tłumaczeniem własnym, lecz wierszowaną adaptacją tłumaczeń kanonicznych, 2) ponieważ urodzony w roku 1949 autor nie wskazał podstaw parafrazy, za zasadne uznajemy odwołanie się w analizie „wierszowanej adaptacji” (NW, s. 171) czterech *Ewangelii* do ich polskich przekładów o statusie *quasi-oryginału*, tj. *Ewangelii z Biblii Wujka* i *Biblii Tysiąclecia*⁸. Pytanie badawcze sformułować można następująco: czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu rozwiązania translatorskie BW i BT⁹, traktowane w niniejszym artykule jako „Biblie mentalne”¹⁰, oddziałują na praktykę pisarską Antoniego Gazdy.

JAK OWCE BEZ PASTERZA

ŻNIWO WPRAWDZIE WIELKIE, ALE ROBOTNIKÓW MAŁO

Porównanie *jak owce bez pasterza*, stanowiące obrazowe określenie zdeorientowanego tłumu (Krauss 2001: 99), oraz fraza *żniwo wprawdzie wielkie, ale robotników mało* mają

⁸ W sensie ogólnym (proces kształtowania się polszczyzny biblijnej) przyjmujemy także za taki tekst *Biblii gdańskiej*. Odrzucamy go jednak w tym opracowaniu z uwagi na wysokie prawdopodobieństwo życiowego niewykorzystania tej translacji przez „typowego” krakowskiego katolika końca XX wieku.

⁹ Rozwiązania skrótów podano na końcu artykułu (zob. *Wykaz źródeł i skrótów*).

¹⁰ Pojęcie odnosimy do Biblii funkcjonujących jako tłumaczenia liturgiczne, z tej właśnie racji — według Bożeny Szczepińskiej — zajmujących centralne miejsce w serii przekładowej (Szczepińska 2005: 33–35). Do tych translacji „przyzwyczajone” jest ucho i oko wiernych, uznać je można za „zadomowione”, dominujące w pamięci zbiorowej, a przez użycie liturgiczne także usakralizowane.

swe źródło w Mt 9,36–37. Samo porównanie, uznawane za częste w Biblii, rejestrowane jest także w Lb 27,17; 1Krl 22,17; Ez 34,5 i Mt 26,31. W BW komparacja ma postać: „A widząc rzesze, zlitował się nad nimi, iż byli strudzeni i leżący *jako owce nie mające pasterza*”, w BT: „A widząc tłumy ludzi, litował się nad nimi, bo byli znękani i porzuceni, *jak owce nie mające pasterza*”. Fraza, której przypisuje się status jednostki konwencjonalnej już w tekście ewangelicznym (Koziała 2009a: 186), w BW występuje w kształcie: „Tedy rzekł uczniom swoim: *Żniwo wprowadzie wielkie, ale robotników mało*. Proścież tedy Pana żniwa, aby wysłał robotniki na żniwo swoje”, w BT w postaci: „Wtedy rzekł do swych uczniów: *Żniwo wprowadzie wielkie, ale robotników mało*. Proście Pana żniwa, żeby wyprawił robotników na swoje żniwo”. Bogurym przywołane wyżej fragmenty Ewangelii według św. Mateusza oddaje słowami:

A widząc tłumy ludzi samotnych, znękanych
jako błędne owieczki, którym brak pasterza,
jak łany pełne ziaren jeszcze nie zebranych —
litował się nad nimi i uczniom się zwierzał:

*Żniwo wprowadzie jest wielkie, lecz mało żniwiarzy.
Czas prosić Pana żniwa, by ich więcej zdarzył*¹¹ (NW, s. 20).

Rozszerzenie członu porównującego o przymiotnik *błądny* skutkuje określonymi konotacjami — mimowolnie dochodzi tu do kontaminacji porównania *jak owce bez pasterza* z wyrażeniem *błądna owca (zabłąkana owca)* ‘zagubiony człowiek, bez celu w życiu’ (Komornicka 1994: 199), ‘człowiek pozbawiony celu, sensu życia’ (Godyń 1995: 43), notowanego w 1P 2,25 (BW: „Boście byli *jako owce błędzące*: ale teraz jesteście nawróceni do pasterza i biskupa dusz waszych”; BT: „*Błądziliście bowiem jak owce*, ale teraz nawróciliście się do Pasterza i Stróża dusz waszych”). Deminutywum *owieczka (błędne owieczki)* dodatkowo wprowadza ton pobłażliwości.

¹¹ Bogurym z Krakowa w tekście *Nowiny wspaniałej...* autorsko sfunkcjonalizował kursywę, cudzysłów klasyczny, cudzysłów pojedynczy i nawias kwadratowy. Kursywa zasadniczo wykorzystana jest jako znak mowy niezależnej. Znak może łączyć się (przytoczenia starotestamentowe) z cudzysłowem klasycznym. W cytatach zachowujemy grafie źródła.

W ujęciu Boguryma fraza *żniwo wprowadzie wielkie, ale robotników mało* przyjmuje wzorem wielu nowych przekładów Ewangelii według św. Mateusza (i św. Łukasza) postać pełnozdaniową (Kozłara 2009: 186), człon *żniwiarze*, wykorzystany jako ekwiwalent formy *robotnicy*, motywowany jest — jak się wydaje — przede wszystkim potrzebami rymu, współtworzonego z nacechowanym stylistycznie czasownikiem *zdarzyć*. W kanonicznych przekładach Ewangelii według św. Łukasza fraza *żniwo wprowadzie wielkie, ale robotników mało* i jej rozwinięcie współbrzmi z przekazem Mateusza (Łk 10,2 — BW: „I mówił im: *Żniwość iście wielkie, ale robotników mało*. Proście tedy Pana żniwa, aby wysłał robotniki na żniwo swoje”; BT: „Powiedział też do nich: *Żniwo wprowadzie wielkie, ale robotników mało*; proście więc Pana żniwa, żeby wyprawił robotników na swoje żniwo”)¹², w krakowskiej adaptacji poetyckiej dochodzi tu do modyfikacji nieznajdujących analogii w dotychczasowej tradycji translatorycznej:

Powiedział też tak do nich: *Żniwo wprowadzie wielkie,
lecz robotników chętnych — żniwiarzy — wciąż mało;
proście więc Pana żniwa, żeby ręce wszelkie
wyprawił na swe żniwo, żeby nie zmarniało* (NW, s. 104).

Właściwe dla parafraz amplifikacje: *chętnych, żniwiarzy, żeby nie zmarniało* — wypełniają wers do pożądanej z punktu widzenia metrum długości, wyłącznie potrzeby metryczne tłumaczą też zastąpienie *robotników* wyrażeniem *ręce wszelakie*.

¹² W kontekście warto przywołać uwagę Michała Wojciechowskiego, ze wstępu do *Synopsy czterech ewangelii...*: „Podobieństwa i różnice między tekstami paralelnymi ujawniają się w pełni tylko w języku oryginału. W tłumaczeniach trudno jest oddać do końca różnice między użytymi w równoległych Ewangeliach słowami, szykiem itd. Wymaga to przekładu stosunkowo dosłownego i **tłumaczenia łącznie** [podkr. — M.N.] podobnych perykop. Gdy się tłumaczy każdą Ewangelię z osobna, po kolei, często się okazuje, że w paralelnym tekście to samo słowo oddano inaczej, zaś słowa bliskoznaczne, lecz różne — tak samo” (Wojciechowski 1997: X). Sytuacja z oczywistych względów komplikuje się wtedy, gdy poszczególne Ewangelie mają różnych tłumaczy.

NIKT NIE MOŻE DWOM PANOM SŁUŻYĆ**NIE MOŻECIE SŁUŻYĆ BOGU I MAMONIE**

Frazy z Mt 6,24 ilustrują hasło *Bóg i Mamona* notowane w *Słowniku zwrotów i aluzji biblijnych* Anny M. Komornickiej (1994: 74), obecne także jako ilustracja w hasle *mamona* i *służyć mamonie* ('podporządkowywać życie zarabianiu pieniędzy') w słowniku biblizmów Jana Godynia (Godyń 1995: 96), *Nie możecie służyć Bogu i mamonie* — z odniesieniem Łk 13,13 i Mt 6,24 — także u Kraussa w hasle *mamona niesprawiedliwości* (2001: 76). Frazy są zawarte i omówione w studium Koziary, pierwsza w hasle: (*Trudno / nie można*) *dwom panom służyć* (2009: 183–184, 246–247). W BW występują w postaci: „*Żaden nie może dwiema panom służyć*. Bo albo jednego będzie nienawidział, a drugiego będzie miłował, albo przy jednym stać będzie, a drugim wzgardzi. *Nie możecie Bogu służyć i mamonie*”, w BT: „*Nikt nie może dwom panom służyć*. Bo albo jednego będzie nienawidził, a drugiego będzie miłował; albo z jednym będzie trzymał, a drugim wzgardzi. *Nie możecie służyć Bogu i Mamonie*”. W odpowiedniku u św. Łukasza (16,13) — BW: „*Żaden sługa dwiema panom służyć nie może*, bo albo jednego będzie miał w nienawiści, a drugiego miłować będzie, albo do jednego przystanie, a drugiego wzgardzi. *Nie możecie Bogu i mamonie służyć*”, BT: „*Żaden sługa nie może dwom panom służyć*. Gdyż albo jednego będzie nienawidził, a drugiego miłował; albo z tym będzie trzymał, a tym wzgardzi. *Nie możecie służyć Bogu i Mamonie*”.

W parafrazie *Nowiny wspaniałej* według św. Mateusza frazy te mają postać:

Nikt nie może dwom panom, wiernie, szczerze służyć,
 ale tylko jednemu, który Prawdę błyszczy;
 nie może serca swego ni rozumu burzyć,
 dla tego, który zwodzi i Prawdę chce zniszczyć.
 Bacz więc, komu nad sobą dajesz hegemonię:
 czy dziś Bogu już służysz,
 czy klaszczesz — Mamonie (NW, s. 15),

według św. Łukasza:

[...] Żaden sługa przecież
nie może usłużyć dwom panom dość wiernie,
bowiem, albo jednego nienawidził będzie,
a drugiego miłował; albo złączy dłonie
z tamtym, a tym wzgardzi i zdradzi na stronie.

Nie możecie służyć Bogu i mamonie (NW, s. 115).

Pierwszy z przytoczonych tu logiów zostaje rozwinięty w adaptacji Ewangelii św. Mateusza o dookreślające *służbę* przysłówki (*wiernie, szczerze*): *Nikt nie może dwom panom, wiernie, szczerze służyć*, w adaptacji św. Łukasza zaproponowana przez Boguryma Polskiego modyfikacja jest głębsza: prócz amplifikacji o składniowej funkcji okolicznika *dość wiernie* zmianie uległa także forma *verbum służyć* na *usłużyć*: [...] *Żaden sługa przecież / nie może usłużyć dwom panom dość wiernie*. Tego typu zmiany w nowszych tłumaczeniach Nowego Testamentu Koziara nie zarejestrował. Wzdłużający wers o pożądaną sylabę dodany do czasownika prefiks *-u* skutkuje zmianą kategorii aspektu (niedokonanego na dokonany) i — łączącą się z tą — zmianą semantyczną, por. ‘pracować u kogoś za wynagrodzeniem, będąc stale do jego dyspozycji i wykonując zwykłe proste prace fizyczne’ (*służyć* — SWJP II/327) i ‘pomóc komuś w czymś, wyreczyć kogoś w jakimś działaniu, wyświadczyć usługę, oddać przysługę’ (*usłużyć* — SWJP II/483).

Przyjęta przez twórcę *Nowiny wspaniałej...* technika poetyckiej adaptacji w drugiej frazie w rymach ze św. Mateusza przyniosła rozwiązanie niepożądane z punktu widzenia stabilności polskiego biblijnego dziedzictwa frazeologicznego — doszło tu bowiem do dekompozycji jednostki (*Bacz więc, komu nad sobą dajesz hegemonię: / czy dziś Bogu już służyysz, / czy klaszczesz — Mamonie*, NW s. 15) — zmianie uległ leksykalny i składniowy kształt frazy, w propozycji Boguryma naddane *verbum klaskać* otrzymuje status kontekstowy antonimu względem leksemu *służyć*. Dla zmian da się jednak wskazać tekstowe motywacje funkcjonalne. W rymach ze św. Łukasza zachowana została forma kanoniczna frazy (*Nie możecie służyć Bogu i mamonie*, NW, s. 115), modyfikacja

dotyczy tym razem kontekstu: *albo z tamtym będzie trzymał, a tym wzgardzi*, Bogurym transponuje na: *albo złączy dłonie / z tamtym, a tym wzgardzi i zdradzi na stronie*.

PRZYJACIELU, POSIĄDŹ SIĘ WYŻEJ

W leksykonach biblizmów fraza notowana przez Kraussa (w indeksie haseł nieopracowanych także przez Komornicką (1994: 296)) w postaci wariantywnej: *Przyjacielu, posiadź się niżej* w znaczeniu 'żartobliwa zachęta do zajęcia, bez fałszywej skromności, zaszczytniejszego miejsca przy stole' (Krauss 2001: 158). Tradycja tłumaczenia Łk 14,10 przedstawia się następująco: BW: „Ale gdy będziesz wezwan, idź, usiądź na poszednim miejscu, że gdy przyjdzie ten, który cię wezwał, rzecze tobie: *Przyjacielu, posiadź się wyżej*. Tedy będzie tobie chwała przed społem siedzącymi”; BT: Lecz gdy będziesz zaproszony, idź i usiądź na ostatnim miejscu. Wtedy przyjdzie gospodarz i powie ci: „*Przyjacielu, przesiądź się wyżej!*”; i spotka cię zaszczyt wobec wszystkich współbiesiadników”. U Boguryma czytamy:

*Przeto, gdy na tę ucztę będziesz zaproszony,
idź tam i usiądź skromnie na miejscu ostatnim;
wtedy przyjdzie gospodarz i powie wzruszony:
Przyjacielu, siądź wyżej, uczyni mi ten zaszczyt* (NW, s. 113).

Modernizacja jawi się w tym kontekście jako umiarkowana (*posiądź się* → *siądź*) z poszerzeniem słów Jezusa (*uczyni mi ten zaszczyt*). Fragment ukazuje zarazem dwie tendencje adaptacji — modernizację (z zachowaniem hieratyczności) i archaizację (*przeto, gdy na ucztę będziesz zaproszony*).

PRZYJDŹCIE DO MNIE WSZYSCY, KTÓRZY UTRUDZENI I OBCIĄŻENI JESTEŚCIE, A JA WAS POKRZEPIĘ

UCZCIE SIĘ ODE MNIE, BO JESTEM CICHY I POKORNEGO SERCA JARZMO MOJE JEST SŁODKIE, A MOJE BRZEMIEŃ LEKKIE

Fraz nie notują podstawowe słowniki biblizmów, komponent frazy trzeciej *jarzmo* Krauss rejestruje jako składnik wyrażenia *słodkie jarzmo* wyjaśnianego jako 'określenie lekkiej pracy albo lekkiego, łatwego zajęcia' (Krauss 2001: 51).

Słowa wezwania Jezusa z Mt 11,28–30 (w przekładzie BW: „*Pójdźcie do mnie wszyscy, którzy pracujecie i jesteście obciążeni, a ja was ochłodzę. / Weźmiecie jarzmo moje na się a uczcie się ode mnie, żem jest cichy i pokornego serca, a najdziecie odpoczynek душам waszym* Abowiem *jarzmo moje wdzięczne jest, a brzemień moje lekkie*”; BT: „*Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię. / Weźcie moje jarzmo na siebie i uczcie się ode Mnie, bo jestem cichy i pokorny sercem, a znajdziecie ukojenie dla душ waszych / Albowiem jarzmo moje jest słodkie, a moje brzemień lekkie*”) w poetyckim ujęciu zostają znacznie przekształcone:

*Przyjdźcie do Mnie wy wszyscy wielce utrudzeni,
i którzy obciążeni brzemieniem jesteście,
a Ja was pokrzepię — będziecie zbawieni.*

*Moje jarzmo na siebie bez wahania weźcie
i uczcie się ode Mnie, bo ja jestem cichy,
bo pokorę mam w sercu i w najmniejszym geście —
a душ wam nie obciąży straszny ciężar pychy.*

*Wejdźcie w — kojącą serce — pokorę kolebkę:
w niej moje jarzmo jest słodkie, a me brzemień lekkie (NW, s. 23).*

Elementami modyfikującymi są amplifikacje: **wielce utrudzeni, obciążeni brzemieniem, będziecie zbawieni, bez wahania** weźcie i zmiany szyku. Za niefortunne ze stylistycznego punktu widzenia uznać trzeba zastępującą orzecznik *pokorny sercem* rozbudowaną frazę **bo pokorę mam w sercu i w najmniejszym geście** oraz synonimiczną w autorskim zamierzeniu względem *znajdziecie ukojenie dla душ waszych* konstrukcję **a душ wam nie obciąży straszny ciężar pychy**, choć wybory te tłumaczą się funkcjonalnie. Powierzchniowo niezmienną fraza ostania — zmiana szyku zaimka i regulująca rytm zmiana postaci zaimka *moje* na *me* — wpisana zostaje jednak w interpretacyjny kontekst: *jarzmo jest słodkie, a brzemień lekkie* w **kolebce pokorę**.

DLA BOGA NIE MA NIC NIEMOŻLIWEGO

Zdaniem Koziary fraza zanotowana w Ewangelii według św. Łukasza (Łk 1,37) w polszczyźnie biblijnej i ogólnej ma „znamiona konstrukcji spetryfikowanej” (Koziara 2009: 274) (BW: „*bo u Boga nie będzie żadne słowo niepodobne*”; BT: „*Dla Boga bowiem nie ma nic niemożliwego*”).

*A oto też Elżbieta — krewna Twa — urodzi,
bo poczęła w starości proroczą dziecinę,
syna — i szósty miesiąc przy nadziei chodzi.
Ta, dla której udręką były sny matczyne.
Bóg bowiem z niemożliwego dzieła swe wywodzi* (NW, s. 86).

Bogurym Polski bazuje i w tym wypadku na tekście *Biblii Tysiąclecia*. W adaptacji sentencja zostaje zmodyfikowana na potrzeby rymu i przyjmuje postać: *Bóg bowiem z niemożliwego swe dzieła wywodzi* (wywodzi w parze rymowej z *chodzi*: [...] *sósty miesiąc przy nadziei chodzi*).

PO OWOCACH ICH POZNACIE

Konstrukcja notowana jest w słownikach biblizmów: w słowniku Komornickiej (1994: 203–204) pojawia się w postaci hasłowej: *Po owocach ich, poznać je*, natomiast w słowniku Kraussa (2001: 100) — w kształcie: *Z owoców ich poznać ich* z definicją ‘naturę (jakość) jakiejś nauki bądź działalności można poznać po dobrych albo złych skutkach’. Koziara umieszcza biblizm w zbiorze nowotestamentowych sentencji, przysłów i aforyzmów, przyjmując za formę kanoniczną postać: *Po owocach ich poznać ich* (Koziara 2009: 250–251)¹³.

Fraza z Mt 7,16 w BW: „*Z owoców ich poznać je*. Izali zbierają z ciernia jagody winne albo z ostu figi?”; w BT: „*Poznać ich po ich owocach*. Czy zbiera się winogrona z ciernia, albo z ostu figi?” w tekście Boguryma zyskuje formę:

¹³ Według badań Koziary uzualny stosunek między formą skróconą frazy (*Po owocach ich poznać*) a jej wzorcem (*Po owocach ich poznać ich*) w roku 2008 wynosił 11 000 do 10.

*Co są warte korzenie — owoce wam zdradzą,
bo z cierniowego krzewu nie będzie gron winnych,
bo osty, figi z siebie nigdy nie wydadzą,
bo dobre owoce — z dobrych drzew, nie z innych* (NW, s. 17).

Utrwalony kształt frazy w poetyckiej adaptacji ginie — *owoce wam zdradzą*, choć zachowana zostaje ekwiwalencja semantyczna. Tego typu zmian biblizmu nie obserwuje się w nowych przekładach tradycyjnych (prozatorskich), gdzie w obrębie członu werbalnego zaznacza się jedynie tendencja do substytucji *poznać* – *rozpoznać* (Koziara 2009: 251).

W innym kontekście przytoczmy tu jeszcze paralelny fragment z Ewangelii według św. Łukasza (Łk 6,44): BW: „Bo każde drzewo z owocu swego bywa poznane: bo nie zbiera ją z ciernia fig ani z głogu zbierają winnych jagód”; BT: „Po owocu bowiem poznaje się każde drzewo; nie zrywa się fig z ciernia ani z krzaka jeżyny nie zbiera się winogron”; przez Boguryma realizowany jest on następująco:

Nie dobrym jest drzewem, zły owoc rodzące,
ani drzewem złym — dobry wydające:
z owocu znać krzepiące i owo trujące

Fig nie zrywa się z ciernia, a z krzaka jeżyny
nie zbiera się winogron, tylko ostrężyny (NW, s. 96).

Bogurym Polski, idący w określeniu ciernistego krzewu za BT — *krzak jeżyny*, równolegle, na potrzeby rymu, wprowadza jako dodatkowy komponent regionalną *ostrężynę* (w SWJP I/699: ‘1. pospolity w Polsce krzew o kwiatach białych lub różowych, mający mięsiste, czarne, soczyste, smaczne owoce z wieloma drobnymi pesteczkami; gatunek jeżyny; 2. owoc tego krzewu’; w MSGP: 177, z lokalizacją Śląsk i Małopolska, ‘jeżyna’).

W DOMU OJCA MEGO JEST MIESZKAŃ WIELE

W słownikach biblizmów jednostka ujęta jest jedynie w wykazie zwrotów nieopracowanych przez Komornicką (1994: 290). Została omówiona w studium Koziary (2009: 286–287). Przekazane w tradycji Janowej słowa Jezusa (J 14,2) w przekładzie

.....

BW w postaci: „*W domu ojca mego jest mieszkania wiele*. Jeśli by inaczej, powiedziałbym wam był. Abowiem idę gotować wam miejsce”; w BT: „*W domu Ojca mego jest mieszkań wiele*. Gdyby tak nie było, to bym wam powiedział. Idę przecież przygotować wam miejsce”, w adaptacji Boguryma Polskiego ujęte są następująco:

[...] W domu Ojca mojego
Czeka mieszkań wiele, bo i rzesza mnoga.
Wszak gdyby tak nie było, nie taiłbym tego.

Przecież idę wam godne przygotować miejsce (NW, s. 155–156).

Widoczna w logionie zmiana jakościowa postaci zaimka dzierżawczego (*mego* — *mojego*), tu motywowana prozodią, zaobserwowana została przez Koziarę w kilku nowych przekładach Ewangelii według św. Jana (Koziara 2009: 286–287), nie uwidaczniały one jednak obecnej u Boguryma wymiany *verbum* (*być* — w tekście w postaciach *jest/są* — *czekać*). Utrzymana w stylu hieratycznym amplifikacja *bo i rzesza mnoga* wypełnia wers (regularny sylabizm w strofie nie został jednak osiągnięty), przymiotnik zaś stanowi echo rymowe do bodźca *Boga* (*Boga* — *mnoga*).

JUŻ SIEKIERA DO KORZENIA DRZEW JEST PRZYŁOŻONA

Fraza notowana w Mt 3,10 i Łk 3,9 w słownikach biblizmów ujęta jest jedynie u Kraussa w haśle: *przyłożyć siekierę do korzenia* z definicją ‘zwalczyć przyczynę złego’ oraz opatrzona komentarzem: „Jan Chrzciciel rozumiał przez to wyrażenie raczej „całkowitą zagładę”, gdy w swoich kazaniach groził Żydom bliski już sądem Bożym” (Krauss 2001: 128).

W przekładzie BW Mt 3,10 fraza ma postać: „*Bo już siekiera do korzenia drzew jest przyłożona*. Przeto wszelkie drzewo, które nie daje owocu dobrego, będzie wycięte i w ogień wrzucone”, w BT: „*Już siekiera do korzenia drzew jest przyłożona*. Każde więc drzewo, które nie wydaje dobrego owocu, będzie wycięte i w ogień wrzucone”. Wers oddany zostaje przez Boguryma z Krakowa następująco:

.....
*Już do korzenia topór przyłożony
i dobry owoc drzewa policzony
każde więc drzewo — gnuśnością zhańbione,
będzie wycięte i w ogień wrzucone* (NW, s. 11).

Modyfikacja frazy obejmuje wymianę komponentu imiennego *siekiera* na *topór*; pozostającego w polu relacji synonimicznych, oraz redukcję członu *drzew*, przy jednoczesnym odejściu od tradycyjnego tłumaczenia: *drzewo, które nie daje owocu dobrego* w drugiej części frazy na rzecz: *drzewo gnuśnością zhańbione*.

Paralelna redakcja Łukaszcowa (Łk 3,9) w przekładzie BW ma postać: „*Boć już siekiera do korzenia drzew jest przyłożona*. A przetoż wszelkie drzewo nie rodzące owocu dobrego będzie wycięte i w ogień wrzucone”; w BT: „*Już siekiera do korzenia drzew jest przyłożona*. Każde więc drzewo, które nie wydaje dobrego owocu, będzie wycięte i w ogień wrzucone”. W parafrazie w tym wypadku wers oddany został zgodnie z tradycją:

*Siekiera do korzenia drzew już przyłożona,
Każde więc, nie rodzące owocu dobrego,
będzie ostrzem wycięte i w ogień wrzucone* (NW, s. 90).

Wprowadzone modyfikacje (zmian postaci frazy z pełnozdaniowej na równoważnikową, dodanie komponentu *ostrzem*) pełnią — podobnie jak i w odniesieniu do frazy z Ewangelii według św. Mateusza — rolę regulatorów rytmu.

Wnioski

Wstępny ogłód najmłodszego polskiego poetyckiego ujęcia czterech Ewangelii na tle tradycji biblijnej prowadzi do wniosku, iż *Jezusa Chrystusa Zbawionego Pana Nowina Wspólna wierszem rozgłaszana* sytuuje się w grupie adaptacji (w szerokim sensie przekładów) tradycyjnych. Zza poetyckich wersów Boguryma przebija zarówno przekład *Biblii Tysiąclecia*, najmocniej oddziałujący na omawianą adaptację (z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że stanowi jej podstawę), jak i *Biblia Wujka*.

Bogurym Polski akceptuje swoistość tradycyjnego kodu biblijnego. Na podstawie oglądu jego ewangelicznej parafrazy frazeologii biblijnej, uznanej za jakościowo istotną cechę polskiego stylu biblijnego, powiedzieć można, że zostaje ona generalnie zachowana, a poszczególne modyfikacje mają charakter wymuszony poetycką formą, czyli dający się uzasadnić z filologicznego punktu widzenia. Zmianę spetryfikowanych biblijnych fraz Gazda wprowadza przede wszystkim na potrzeby rytmiczno-rymiczne. Podstawowymi typami zmian są dodanie komponentu (komponentów) i zmiany szyku leksemów. Osobista odbiorcza ocena zaproponowanych modyfikacji, zależna od estetycznych upodobań i literackiej wrażliwości, może być ambiwalentna.

Wykaz źródeł i skrótów

BT — *Biblia Tysiąclecia — Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. W przekładzie z języków oryginalnych*, 1980, wyd. 3, Pallotinum, Warszawa.

BW — *Biblia Wujka — Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r. Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w. i wstępy ks. Janusz Frankowski*, 1999, Pallotinum, Warszawa.

MSGP — Wronicz J. (red.), 2010, *Mały słownik gwar polskich*, Wydawnictwo Lexis, Kraków.

NW — [Gazda A.], 2017, *Jezusa Chrystusa Zbawienego Pana Nowina Wspaniała wierszem rozgłaszana*, [rymowanie: Antoni Bogurym Polski], Bogurym Polski, Kraków.

SWJP — Dunaj B. (red.), 2001, *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I–II, Reader's Digest Przegląd, Warszawa.

Literatura

Bieńkowska D., 2002, *Polski styl biblijny*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.

Duda H., 1999, *Jezus Chrystus. Poetycka wizja czterech Ewangelii*, wyd. 1 bibliofilskie, Opole.

.....

Duda H., 2012, *Jezus Chrystus. Poetycka wizja czterech Ewangelii*, wyd. 2, Wydawnictwo WCM, Opole.

Dunaj B. (red.), 2001, *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I–II, Reader's Digest Przegląd, Warszawa.

Godyń J., 1995, „Od Adama i Ewy zacząć”. *Mały słownik biblizmów języka polskiego*, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków, Spółka Wydawniczo-Księgarska, Warszawa.

Komornicka A.M., 1994, *Słownik zwrotów i aluzji biblijnych*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.

Koziara S., 2009, *Tradycyjne biblizmy a nowe polskie przekłady Pisma Świętego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.

Krauss H., 2001, *Skrzydlate słowa biblijne: słownik zwrotów biblijnych*, PAX, Warszawa.

Staśko A., 2005, *Bóg–człowiek na ziemskim padole*, Biblos, Tarnów.

Szczepińska B., 2005, *Ewangelie tylekroć tłumaczone... Studia o przekładach i przekładaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

Wojciechowski M. (przekł. i oprac.), 1997, *Synopsa czterech ewangelii w nowym przekładzie polskim*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa.

Wronicz J. (red.), 2010, *Mały słownik gwar polskich*, Wydawnictwo Lexis, Kraków.

.....

Słowa kluczowe: polski styl biblijny, frazeologia biblijna, poetyckie adaptacje Biblii, stylistyka, Bogurym Polski

Keywords: Polish biblical style, biblical phraseology, poetic adaptations of the Bible, stylistics, Bogurym Polski

.....

Nowina wspaniała... [The Gospel Most Magnificent]**by Bogurym Polski against the translation****tradition — elevated biblical phrases**

This study focuses on a rhymed adaptation of the four gospels, *Jezusa Chrystusa Zbawienego Pana Nowina Wspaniała wierszem rozgłaszana* [*Jesus Christ the Saviour and the Lord's Gospel Most Magnificent in verse*], published in Krakow in 2017 by Antoni Gazda under the pseudonym of Bogurym Polski. Subject to discussion are selected conventionalized constructions representing quotation variants: continuous linguistic units and textual sequences of different text genre status (biblicisms in the broader sense), established in the Polish language and disseminated in social discourse, e.g. *like sheep without a shepherd; the harvest is plentiful, but the labourers are few; no one can serve two masters; you cannot serve God and mammon; friend, go up higher; come to me, all you who labour and are heavy laden, and I will give you rest; learn from me; for I am gentle and lowly in heart; my yoke is easy and my burden is light; for all things are possible with God; by their fruits you shall know them; in my Father's house are many rooms; even now the axe is laid to the root of the trees*. The biblical phraseology treated as one of the basic exponents of the Polish biblical style in Bogurym Polski's work is preserved on a general scale, which can be interpreted as a general indication of compliance with the hieratic translation tradition. Individual modifications of biblicisms are those necessitated by the poetic form of the work. The basic types of change are addition of component(s) and changes in word order.